

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Вучэбна-метадычнае аб'яднанне па педагагічнай адукацыі

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Першы намеснік Міністра адукацыі
Рэспублікі Беларусь

_____ І.А.Старавойтава

Рэгістрацыйны №ТД _____ /тып.

**ЛЕКСІКА, ФРАЗЕАЛОГІЯ, ЛЕКСІКАГРАФІЯ, МАРФЕМІКА,
СЛОВАЎТВАРЭННЕ**

**Тыпавая вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасцей:**

1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура

1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (англійская)

УЗГОДНЕНА

Старшыня вучэбна-метадычнага
аб'яднання па педагагічнай адукацыі

_____ А.І. Жук

УЗГОДНЕНА

Начальнік Галоўнага ўпраўлення
прафесійнай адукацыі Міністэрства
адукацыі Рэспублікі Беларусь

_____ С.А. Каспяровіч

УЗГОДНЕНА

Начальнік Галоўнага ўпраўлення
агульнай сярэдняй, дашкольнай і
спецыяльнай адукацыі
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь

_____ М.С. Кіндзірэнка

УЗГОДНЕНА

Прарэктар па навукова-метадычнай
рабоце Дзяржаўнай установы
адукацыі «Рэспубліканскі
інстытут вышэйшай школы»

_____ І.У. Цітовіч

Эксперт-нормакантралёр

СКЛАДАЛЬНІКІ:

В.В.Урбан, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Н.А.Радзіваноўская, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Т.А.Астапчык, старшы выкладчык кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук;

С.У.Шахоўская, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Кафедра беларускай і рускай філалогіі ўстановы адукацыі “Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І.П.Шамякіна” (праатакол № 16 ад 14 чэрвеня 2021 г.).

М.Р.Прыгодзіч, загадчык кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар філалагічных навук, прафесар;

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ Ё ЯКАСЦІ ТЫПАВОЙ:

Кафедрай мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” (праатакол № 5 ад 23 лістапада 2021 г.);

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” (праатакол № 3 ад 22 снежня 2021 г.);

Навукова-метадычным саветам па гуманітарнай адукацыі вучэбна-метадычнага аб’яднання па педагагічнай адукацыі (праатакол № 6 ад 23 снежня 2021 г.).

Адказы за рэдакцыю: Д.В.Дзятко

Адказы за выпуск: Д.В.Дзятко

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Тыпавая вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне “Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне” прызначана для студэнтаў, што навучаюцца па спецыяльнасцях 1-02 03 01 “Беларуская мова і літаратура”, 1-02 03 03 “Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (англійская)”.

Вучэбная дысцыпліна “Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне” адносіцца да цыкла вучэбных дысцыплін дзяржаўнага кампанента, вывучаецца ў складзе модуля “Сучасная беларуская літаратурная мова-1”, у якім раскрываюцца асноўныя заканамернасці сінхроннага развіцця сучаснай беларускай літаратурнай мовы і які выконвае асноўную ролю ў падрыхтоўцы спецыялістаў-філолагаў. Гэтым вызначаюцца мэты і задачы курса.

Асноўная мэта выкладання дысцыпліны – развіць і ўдасканаліць філалагічнае мысленне студэнтаў; сфарміраваць устаноўкі на практычнае прымяненне атрыманых студэнтамі ведаў у іх будучай прафесійнай дзейнасці; падрыхтаваць высокакваліфікаваных спецыялістаў для выкладання беларускай мовы ў навучальных установах рознага тыпу.

Задачи вывучэння дысцыпліны:

- даць грунтоўныя веды аб разнастайных моўных з’явах;
- выпрацаваць навуковыя погляды на лексічную, фразеалагічную, лексікаграфічную, марфемную і словаўтваральную сістэмы сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- удасканаліць навыкі беларускага вуснага і пісьмовага маўлення;
- выпрацаваць грунтоўныя ўменні і навыкі самастойнага лінгвістычнага аналізу моўных адзінак, з’яў і фактаў.

Пры вывучэнні дысцыпліны “Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне” прадугледжваецца пераемнасць і сувязь яе з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі (“Беларускае мовазнаўства”, “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”, “Дыялекталогія беларускай мовы”), а таксама са школьным курсам беларускай мовы.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен:

ведаць:

- сістэму сучаснай беларускай мовы на лексічным, фразеалагічным, лексікаграфічным, марфемным і словаўтваральным узроўнях;
- лінгвістычную тэрміналогію;
- навуковую і даведачную літаратуру па дадзеных раздзелах сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- літаратурныя нормы (лексічныя і словаўтваральныя) сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- прынцыпы і правілы беларускага правапісу;

умець:

- адбіраць, сістэматызаваць і правільна кваліфікаваць моўныя факты;

- праводзіць лінгвістычныя назіранні, рабіць абагульненні і вывады;
- выконваць лексічны, фразеалагічны, лексікаграфічны, марфемны і словаўтваральны аналіз слоў;
- заўважаць і выпраўляць лексічныя і словаўтваральныя памылкі;

валодаць:

- лексічнымі і словаўтваральнымі літаратурнымі нормамі сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- асновамі культуры беларускага маўлення, якое ажыццяўляецца ў вуснай і пісьмовай формах;
- навыкамі лінгвістычнага моўнага разбору на лексічным, фразеалагічным, марфемным і словаўтваральным узроўнях моўнай сістэмы;
- навыкамі маўленча-камунікатыўнай дзейнасці;
- правапісам сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне” павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў **базавай прафесійнай кампетэнцыі**: аналізаваць моўныя факты з пункту гледжання іх зместу, формы і маўленчай інтэнцыі, улічваючы спецыфіку і заканамернасці функцыянавання адзінак розных моўных узроўняў (лексічнага, фразеалагічнага, лексікаграфічнага, марфемнага і словаўтваральнага).

У рамках адукацыйнага працэсу па дадзенай вучэбнай дысцыпліне студэнт павінен набыць не толькі тэарэтычныя і практычныя веды, уменні і навыкі па спецыяльнасці, але і развіць свой каштоўнасна-асобасны патэнцыял, сфарміраваць якасці патрыёта і грамадзяніна, гатовага да актыўнага ўдзелу ў эканамічным, вытворчым, сацыяльна-культурным і грамадскім жыцці краіны, выхаваць любоў і павагу да роднага слова, духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, пачуццё нацыянальнай самапавагі і самаідэнтыфікацыі.

У аснову структуравання зместу вучэбнага матэрыялу курса пакладзены прынцып тэматычнага падыходу, які прадугледжвае падзел вучэбнага матэрыялу на адносна самастойныя раздзелы (тэмы). Па кожнай вучэбнай тэме ў адпаведнасці з яе мэтамі і задачамі па фарміраванні і развіцці ў студэнтаў канкрэтных кампетэнцый выкладчык (кафедра) праектуе і рэалізуе канкрэтныя педагагічныя тэхналогіі.

Вывучэнне дысцыпліны “Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне” разлічана на 100 вучэбных гадзін, з якіх 60 – аўдыторныя (30 гадзін лекцыйных і 30 гадзін практычных заняткаў), а 40 гадзін адводзяцца на самастойную работу студэнтаў.

Рэкамендаваная форма атэстацыі – *экзамен*.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№ ТЭМЫ	Назва раздзела, тэмы	Усяго аўдыторных гадзін	у тым ліку	
			лекцыі	практы- чныя
1.	Лексікалогія	26	12	14
1.1.	Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Паняцце аб лексіцы і лексікалогіі. Сувязь лексікалогіі з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Слова як адзінка лексічнай сістэмы.	1	1	
1.2.	Лексічнае і граматычнае значэнні слова. Тыпы лексічных значэнняў слова.	2	1	1
1.3.	Мнагазначнасць слова. Асноўныя тыпы пераносных значэнняў.	3	1	2
1.4.	Аманімія. Амонімы, іх тыпы.	3	1	2
1.5.	Паранімія. Паранімы, крытэрыі іх вызначэння.	1	1	
1.6.	Сінанімія. Сінонімы, іх тыпы.	3	1	2
1.7.	Антанімія. Антонімы, іх разнавіднасці.	2	1	1
1.8.	Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання.	3	2	1
1.9.	Лексіка беларускай мовы паводле сферы ўжывання.	2	1	1
1.10.	Актыўная і пасіўная лексіка.	4	2	2
1.11	Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі беларускай літаратурнай мовы.	2		2
2.	Фразеалогія	10	4	6
2.1.	Фразеалогія як раздзел мовазнаўства. Фразеалагізм як адзінка мовы, яго асноўныя асаблівасці.	2	2	
2.2.	Тыпы фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці кампанентаў; паводле суадноснасці з часцінамі мовы; паводле адпаведнасці сінтаксічным адзінкам.	4	2	2
2.3.	Функцыянальна-стылявыя разрады фразеалагізмаў.	1		1
2.4.	Фразеалогія беларускай мовы паводле паходжання.	1		1
2.5.	Парэміялогія як раздзел мовазнаўства.	2		2

3.	Лексікаграфія	6	4	2
3.1.	Лексікаграфія як раззел мовазнаўства. Энцыклапедычныя і лінгвістычныя слоўнікі (даведнікі). Тыпы лінгвістычных слоўнікаў.	2	2	
3.2.	Будова слоўнікавага артыкула ў энцыклапедычных і лінгвістычных слоўніках.	2	2	
3.3.	3 гісторыі беларускай лексікаграфіі.	2		2
4.	Марфеміка	8	4	4
4.1.	Марфеміка як вучэнне аб мінімальных значымых частках слова – марфемах. Паняцце марфемы, морфа, аламорфа. Марфемная структура слова.	2	2	
4.2.	Класіфікацыя марфем.	4	2	2
4.3.	Змены ў марфемнай структуры слова.	2		2
5.	Словаўтварэнне	10	6	4
5.1.	Словаўтварэнне як навука. Асноўныя паняцці і адзінкі словаўтварэння.	2	2	
5.2.	Спосабы словаўтварэння.	8	4	4
Усяго		60	30	30

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

1. ЛЕКСІКАЛОГІЯ

1.1. Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Паняцце аб лексіцы і лексікалогіі. Сувязь лексікалогіі з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Слова як адзінка лексічнай сістэмы. Асноўныя прыметы слова.

1.2. Лексічнае і граматычнае значэнні слова. Тыпы лексічных значэнняў слова: паводле сувязі з рэчаіснасцю (прамае і пераноснае); паводле ступені матываванасці: невытворнае (нематываванае, першаснае) і вытворнае (матываванае першым, зыходным значэннем).

Тыпы лексічных значэнняў слова паводле функцыі: намінатыўнае, эмацыянальна-ацэначнае, паводле лексічнай спалучальнасці: свабоднае і несвабоднае (фразеалагічна звязанае, сінтаксічна абумоўленае, канструктыўна абмежаванае).

Лексічна-семантычныя і прадметна-тэматычныя групы слоў.

1.3. Многазначнасць слова. Асноўныя тыпы пераносных значэнняў: метафара, метанімія, сінекдаха. Метафары прывычныя (акамянелыя, сцёртыя), агульнамоўныя (узуальныя), індывідуальна-аўтарскія (аказіянальныя). Шляхі развіцця многазначнасці. Асновы пераносу значэння.

1.4. Аманімія. Амонімы, іх тыпы. Адрозненне аманіміі ад многазначнасці. Лексічныя амонімы, іх тыпы (поўныя і няпоўныя). Шляхі ўзнікнення лексічных амонімаў. Марфалагічныя, фанетычныя, графічныя амонімы (амаформы, амафоны, амографы). Лексічныя і лексічна-граматычныя амонімы (поўныя і няпоўныя). Марфалагічныя амонімы (амаформы). Фанетычныя і графічныя амонімы (амафоны, амографы). Міжмоўныя амонімы.

1.5. Паранімія. Паранімы, крытэрыі іх вызначэння. Адрозненне паранімаў ад амонімаў і сінонімаў. Стылістычнае выкарыстанне амонімаў і паранімаў. Слоўнікі амонімаў і паранімаў.

1.6. Сінанімія. Сінонімы, іх тыпы (семантычныя, стылістычныя і семантычна-стылістычныя). Сувязь сінаніміі з многазначнасцю. Сінанімічны рад. Шляхі ўзнікнення лексічных сінонімаў. Абсалютныя сінонімы (лексічныя дублеты). Кантэкстуальныя сінонімы. Стылістычная роля сінонімаў. Слоўнікі сінонімаў.

1.7. Антанімія. Антонімы, іх разнавіднасці. Антанімія і многазначнасць. Рознакаранёвыя і аднакаранёвыя антонімы. Кантэкстуальныя антонімы. Стылістычнае выкарыстанне антонімаў (антытэза і аксюмаран). Слоўнікі антонімаў.

1.8. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання. Спрадвечна беларуская лексіка. Гістарычныя пласты спрадвечна беларускай лексікі: індаеўрапейскія, агульнаславянскія, усходнеславянскія і ўласнабеларускія словы. Запазычаныя словы ў беларускай мове. Запазычанні са славянскіх (рускай, украінскай, польскай і інш.) і неславянскіх моў (грэчаскай, лацінскай, французскай, нямецкай, англійскай, італьянскай і

інш.), іх прыметы. Фанетычнае, марфалагічнае, семантычнае асваенне запазычаных слоў. Калькі і паўкалькі. Інтэрнацыянальная лексіка. Экзатызмы. Варварызмы.

Этымалагічныя слоўнікі. Слоўнікі запазычаных слоў.

1.9. Лексіка беларускай мовы паводле сферы ўжывання. Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага выкарыстання. Дыялектная лексіка. Дыялектызмы, іх тыпы (лексічныя, семантычныя, фанетычныя, граматычныя, словаўтваральныя). Спецыяльная лексіка (тэрміналагічная і прафесійная). Узаемасувязь агульнаўжывальнай і тэрміналагічнай лексікі (тэрміналагізацыя і дэтэрміналагізацыя). Жаргонная лексіка і аргатызмы. Стылістычнае выкарыстанне лексікі абмежаванага ўжывання.

1.10. Актыўная і пасіўная лексіка. Устарэлыя словы (гістарызмы і архаізмы). Гістарызмы часу і стылістычнага выкарыстання. Тыпы архаізмаў (уласналексічныя, лексічна-словаўтваральныя, лексічна-фанетычныя, лексічна-семантычныя). Стылістычнае выкарыстанне ўстарэлых слоў. Гістарычныя слоўнікі.

Неалагізмы, шляхі іх узнікнення. Разнавіднасці неалагізмаў (лексічныя і семантычныя). Індывідуальна-аўтарскія неалагізмы (аказіяналізмы).

Развіццё лексікі беларускай мовы. Крыніцы і шляхі ўзбагачэння літаратурнай лексікі.

1.11. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі беларускай літаратурнай мовы. Лексіка стылістычна нейтральная (міжстылёвая). Стылістычна афарбаваная лексіка: кніжная (навуковая, афіцыйна-дзелавая, публіцыстычная, паэтычная лексіка) і гутарковая (размоўная).

Лексічны аналіз.

2. ФРАЗЕАЛОГІЯ

2.1. Фразеалогія як раздзел мовазнаўства. Фразеалагізм як адзінка мовы, яго асноўныя асаблівасці (семантычная цэласнасць, устойлівасць, узнаўляльнасць, кампанентны склад, сінтаксічная непадзельнасць, эмацыянальна-экспрэсіўная афарбоўка і інш.). Фразеалагізм і слова. Фразеалагізм і словазлучэнне. Варыянтнасць фразеалагічных адзінак. Многазначнасць, аманімічнасць, сінанімічнасць і антанімічнасць фразеалагізмаў.

2.2. Тыпы фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці кампанентаў (зрашчэнні, адзінствы, спалучэнні); паводле суадноснасці з часцінамі мовы (назоўнікавыя, прыметнікавыя, дзеяслоўныя, прыслоўныя і інш.); паводле адпаведнасці сінтаксічным адзінкам (адпаведныя словазлучэнню, сказу, спалучэнню). Спалучальнасць фразеалагізмаў. Сінтаксічная функцыя фразеалагізмаў.

2.3. Функцыянальна-стылявыя разрады фразеалагізмаў (міжстылёвыя, кніжныя, гутарковыя).

2.4. Фразеалогія беларускай мовы паводле паходжання. Спрадвечна беларускія і запазычаныя фразеалагізмы. Гістарычныя пласты спрадвечна беларускай фразеалогіі: агульнаславянскія, усходнеславянскія і ўласнабеларускія фразеалагізмы. Фразеалагічныя калькі. Крыніцы беларускай фразеалогіі.

Індывідуальна-аўтарскае ўжыванне фразеалагізмаў у мове мастацкіх твораў (прыёмы аўтарскага абнаўлення фразеалагізмаў). Фразеалагізмы і іх пераклад.

Фразеалагічныя слоўнікі.

Фразеалагічны аналіз.

2.5. Парэміялогія як раздзел мовазнаўства. Прыказкі і прымаўкі. Устойлівыя параўнанні. Крылатыя словы, выслоўі і афарызмы. Перыфраза. Перыфразы традыцыйныя і індывідуальна-аўтарскія.

Парэміяграфічныя зборнікі (прыказак і прымавак). Зборнікі ўстойлівых параўнанняў, крылатых слоў і афарызмаў, перыфраз.

3. ЛЕКСІКАГРАФІЯ

3.1. Лексікаграфія як раздзел мовазнаўства. Энцыклапедычныя і лінгвістычныя слоўнікі (даведнікі). Тыпы лінгвістычных слоўнікаў: аднамоўныя, двухмоўныя і шматмоўныя; тлумачальныя, перакладныя, гістарычныя, этымалагічныя, дыялектныя, фразеалагічныя, тэрміналагічныя, арфаэпічныя, арфаграфічныя, марфемныя, словаўтваральныя, граматычныя, іншамоўных слоў, слоўнікі сінонімаў, амонімаў, антонімаў, паронімаў, слоўнікі эпітэтаў; частотныя, адваротныя, асацыятыўныя, слоўнікі мовы пісьменнікаў; анамастычныя слоўнікі і інш.

3.2. Будова слоўнікавага артыкула ў энцыклапедычных і лінгвістычных слоўніках. Сістэма граматычных і стылістычных памет, тыпы дэфініцый у тлумачальных слоўніках.

Беларускія энцыклапедычныя выданні (універсальныя, галіновыя і персанальныя). Беларускія слоўнікі для школ (тлумачальныя, перакладныя, арфаграфічныя, марфемныя, словаўтваральныя, фразеалагічныя і інш.).

3.3. З гісторыі беларускай лексікаграфіі. Лексікаграфічная праца Ф. Скарыны, Л. Зізанія, П. Бярынды, І. Насовіча, Я. Ціхінскага і інш. “Словарь белорусского наречия” І. Насовіча (1870). Лексікаграфічная праца ў 20–30-я гады ХХ ст. (тэрміналагічныя, перакладныя, дыялектныя слоўнікі).

4. МАРФЕМІКА

4.1. Марфеміка як вучэнне аб мінімальным значымых частках слова – марфемах. Паняцце марфемы, морфа, аламорфа. Марфемная структура слова.

4.2. Класіфікацыя марфем. Каранёвыя і афіксальныя (службовыя) марфемы. Афіксальныя марфемы, іх тыпы (словаўтваральныя і формаўтваральныя, рэгулярныя і нерэгулярныя, прадуктыўныя і непрадуктыўныя). Варыянтнасць, сінанімія, полісемія, аманімія, антанімія марфем.

Аснова слова і яе тыпы (невыворная і выворная; аснова словазмянення, формаўтварэння і словаўтварэння; перарывістая і непарывістая аснова; суплетыўныя асновы). Канчатак (флексія), яго роля ў слове. Нулявы канчатак. Корань слова. Варыянты (мадыфікацыі, або фанетычныя разнавіднасці) кораня. Свабодныя і звязаныя карані. Афiксы (прэфікс, суфікс, постфікс, інтэрфікс, конфікс). Прыстаўка (прэфікс) і суфікс. Нулявы суфікс. Варыянты прыставак і суфіксаў. Словаўтваральныя і формаўтваральныя прыстаўкі і суфіксы.

Сiнкратычныя марфемы. Афiксоiды (прэфіксоiды, суфіксоiды) як марфемы пераходнага тыпу. Постфікс. Словаўтваральныя і формаўтваральныя постфіксы. Конфікс. Пытанне аб iнтэрфіксах, постфіксах, конфіксах у лiнгвiстычнай лiтаратуры.

Марфемны аналіз слова.

4.3. Змены ў марфемнай структуры слова: апрошчанне, перараскладанне, ускладненне, дэкарэляцыя. Прычыны змен у марфемнай будове слова. Дээтымалагізацыя.

5. СЛОВАЎТВАРЭННЕ

5.1. Словаўтварэнне як навука. Асноўныя паняцці і адзiнкі словаўтварэння. Утваральная аснова (база) і словаўтваральныя сродкі (фарманты). Класiфікацыйныя адзiнкі словаўтварэння: словаўтваральная пара, словаўтваральны ланцужок, словаўтваральная парадыгма, словаўтваральны рад, словаўтваральнае гняздо. Паняцце словаўтваральнага тыпу, словаўтваральнай мадэлі.

5.2. Спосабы словаўтварэння. Марфалагiчнае (марфемнае) словаўтварэнне (афiксацыя). Разнавіднасці марфалагiчнага словаўтварэння: суфіксальнае, прыставачнае (прэфіксальнае), прыставачна-суфіксальнае, постфіксальнае, прыставачна-постфіксальнае, прыставачна-суфіксальна-постфіксальнае, нульсуфіксальнае. Прадуктыўныя, малапрадуктыўныя і непрадуктыўныя прыстаўкі і суфіксы. Складанне і яго разнавіднасці: асноваскладанне, словаскладанне, складана-суфіксальнае словаўтварэнне, абрэвіяцыя і яе разнавіднасці.

Марфалагiчна-сiнтаксiчнае словаўтварэнне (субстантывацыя, ад'ектывацыя, пранамiналізацыя, адвербiялізацыя).

Лексiка-семантычнае словаўтварэнне. Словаўтваральнае калькаванне як адзiн са спосабаў лексiчнай дэрывацыі. Прадуктыўныя і непрадуктыўныя спосабы словаўтварэння.

Марфемныя і словаўтваральныя слоўнікі.

Словаўтваральны і этымалагiчны аналізы слова.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная літаратура

1. Сучасная беларуская літаратурная мова [Электронны рэсурс]: вучэб.-метадыч. комплекс / склад.: С. С. Мароз [і інш.] // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: <https://elib.bspu.by/handle/doc/25631>. – Дата доступу: 20.11.2021.
2. Сучасная беларуская літаратурная мова: вучэб. дапам. / Д. В. Дзятко [і інш.]; пад рэд. Д. В. Дзятко. – Мінск: Выш. шк., 2017. – 588 с.

Дадатковая літаратура

1. Кароткая граматыка беларускай мовы: у 2 ч. / навук. рэд. А. А. Лукашанец. – Мінск: Беларус. навука, 2007. – Ч. 1: Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – 351 с.
2. Плотнікаў, Б. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б. А. Плотнікаў, Л. А. Антанюк. – Мінск: Інтэрпрэссэрвіс: Кн. дом, 2003. – 672 с.
3. Сучасная беларуская літаратурная мова. Лексікалогія. Фанетыка. Арфаграфія: вучэб. дапам. / М. Ц. Кавалёва [і інш.]. – 3-е выд. – Мінск: Выш. шк., 1993. – 206 с.
4. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: вучэб. дапам. / Н. В. Гаўрош [і інш.]; пад агул. рэд. М. С. Яўневіча. – Мінск: Выд. У. М. Скакун, 1997. – 288 с.
5. Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі: вучэб. дапам. / Н. В. Гаўрош [і інш.]. – 3-е выд., дапрац. і дап. – Мінск: Выш. шк., 1995. – 287 с.
6. Сучасная беларуская літаратурная мова: тэсты для тэматычнага кантролю: вучэб. дапам. / аўт.-склад.: А. І. Калечыц [і інш.]; пад рэд. П. А. Міхайлава. – Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2006. – 280 с.
7. Сучасная беларуская мова: вучэб. дапам. / В. У. Азарка [і інш.]; пад рэд. А. С. Васілеўскай. – Мінск: Рэсп. ін-т праф. адукацыі, 2020. – 383 с.
8. Энцыклапедыя для школьнікаў і студэнтаў: у 12 т. / рэдкал.: У. У. Андрыевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Беларус. Энцыкл., 2017. – Т. 7: Беларуская мова. – 495 с.

РЭКАМЕНДАВАНЫЯ МЕТАДЫ І ФОРМЫ НАВУЧАННЯ

Найбольш эфектыўнымі педагогічнымі метадыкамі і тэхналогіямі, што садзейнічаюць уключэнню студэнтаў у пошук і кіраванне ведамі, набыццю вопыту самастойнага вырашэння разнастайных задач, з’яўляюцца:

- тэхналогія вучэбна-даследчай дзейнасці;
- тэхналогія праблемна-модульнага навучання;
- праектныя тэхналогіі;
- камунікатыўныя тэхналогіі і інш.

Для кіравання вучэбным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці педагогам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынгавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай і даследчай дзейнасці студэнтаў, вучэбна-метадычныя комплексы.

З мэтай фарміравання сучасных сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных кампетэнцый выпускнікоў устаноў вышэйшай адукацыі ў практыку правядзення семінарскіх і практычных заняткаў мэтазгодна ўкараняць метадыкі актыўнага навучання і дыскусійныя формы.

ПЕРАЛІК РЭКАМЕНДАВАННЫХ СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ

Для атрымання аб’ектыўнай інфармацыі аб узроўні паспяховасці студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне” мэтазгодна сістэматычна выкарыстоўваць розныя віды кантролю, сярод якіх: апераджальны, бягучы, тэматычны, прамежкавы і выніковы. Кожны з відаў кантролю ўжываецца на пэўным этапе навучання і выконвае ў педагогічным працэсе адну з функцый: стымулюючую, навучальную, дыягнастычную, выхаваўчую і інш.

З мэтай выніковай дыягностыкі якасці засваення тэарэтычнага і практычнага матэрыялу студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне” вучэбным планам прадугледжана правядзенне кантрольных работ рознага віду. Пры падборы заданняў улічваецца аб’ём тэарэтычных звестак па пэўнай тэме, індывідуальны ўзровень падрыхтоўкі навучэнцаў і інш.

Апераджальная, бягучая і прамежкавая дыягностыка кампетэнцый па вучэбнай дысцыпліне “Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне” можа мець розныя формы, сярод якіх:

- вусны кантроль: фронтальнае, індывідуальнае, ушчыльненае (камбінаванае) апытванне на лекцыях і практычных занятках, калёквіумы, вусныя залікі і экзамены;

- пісьмовы кантроль: тэрміналагічныя дыктанты, дыктанты з дадатковымі заданнямі, дыктанты для самакантролю, кантрольныя работы, пісьмовыя работы па аўдыторных (дамашніх) практыкаваннях, рэфераты, пісьмовыя залікі і экзамены;

- графічны кантроль: моўны разбор з дапамогай графічных сродкаў, графічны дыктант (запаўненне табліцы па пэўнай тэме);

- тэставы кантроль: выкананне тэставых заданняў адкрытага і закрытага тыпу.

Для дыягностыкі кампетэнцый, выяўлення вучэбных дасягненняў студэнтаў на прамежкавым і выніковым этапах рэкамендуецца выкарыстоўваць тэсты і тэставыя заданні, рознаўзроўневыя кантрольныя заданні. Рэкамендаваная выніковая форма кантролю – экзамен.

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

Самастойная работа студэнтаў арганізуецца дэканатамі, кафедрамі, выкладчыкамі ўстаноў вышэйшай адукацыі ў адпаведнасці з Палажэннем аб самастойнай рабоце студэнтаў.

Віды заданняў для самастойнай работы, іх змест і характар могуць мець варыятыўны і дыферэнцыяваны характар, улічваюць спецыфіку матэрыялу, які выносіцца на самастойнае вывучэнне.

Сярод канкрэтных відаў самастойнай работы рэкамендуецца выкарыстоўваць наступныя:

а) самастойная работа па ўзоры (перанос вядомага спосабу ў аналагічную сітуацыю). Пазнаваўчая дзейнасць студэнтаў пры выкананні гэтых заданняў выяўляецца ў асэнсаванні, запамінанні і ўзнаўленні вучэбнага матэрыялу і прымяненні яго па ўзоры. Яе асноўная мэта – замацаванне ведаў, фарміраванне ўменняў і навыкаў;

б) рэканструктыўна-варыятыўная самастойная работа (перанос вядомага спосабу з некаторай мадыфікацыяй у незнаёмую сітуацыю). На гэтым узроўні студэнт прымяняе вядомы спосаб, адаптуючы яго да новай сітуацыі;

в) эўрыстычная самастойная работа (перанос вядомых спосабаў у нестандартную сітуацыю). Пры гэтым студэнт самастойна выбірае, якія рысы ён можа вылучыць, у якой паслядоўнасці іх падаць і на якія акцэнтаваць асаблівую ўвагу. Дзякуючы гэтаму, самастойная работа набывае даследчы характар.

Для правядзення кантролю самастойнай работы студэнтаў рэкамендуецца выкарыстоўваць наступныя формы і віды кантролю:

- праверка індывідуальных заданняў;
- семінарскія заняткі;
- калёквіумы;
- канферэнцыі;
- залікі па тэмах / раздзелах;
- тэсціраванне;
- кантрольныя работы.

Для кантролю эфектыўнасці арганізацыі самастойнай работы студэнтаў можна праводзіць анкетаванне, падчас якога выяўляецца карыснасць тых ці іншых відаў і арганізацыйных формаў самастойных работ, правільнасць і своєчасасць іх уключэння ў навучальны працэс, дастатковасць

метадычнага забеспячэння, адпаведнасць запланаванага часу на іх выкананне і г.д.

Крытэрыямі адзнакі вынікаў самастойнай работы студэнта могуць з'яўляцца:

- узровень засваення студэнтам вучэбнага матэрыялу;
- уменне студэнта выкарыстоўваць тэарэтычныя веды пры выкананні практычных задач;
- абгрунтаванасць і выразнасць выкладу адказу;
- афармленне матэрыялу ў адпаведнасці з патрабаваннямі стандартаў;
- сфарміраваныя ўменні і навыкі ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі вывучэння дысцыпліны.

Самастойная работа студэнтаў можа быць паспяховай толькі ў выпадку яе правільнай арганізацыі, неабходнага метадычнага суправаджэння, дзейснага кантролю, абавязковай сістэматызацыі, а пры неабходнасці і карэкцыі ведаў, атрыманых студэнтамі самастойна.

Важным змястоўным элементам самастойнай работы з'яўляецца работа студэнтаў над памылкамі, дапушчанымі пры выкананні запланаванай работы. Выкладчык толькі падкрэслівае словы і выразы, у якіх назіраецца памылковае напісанне ці ўжыванне, даючы студэнту магчымасць разабрацца з імі самастойна, г.зн. зрабіць гэтыя недахопы аб'ектамі свядомай мэтанакіраванай работы.